

Parlament en l'homenatge de l'Institut Joan Lluís Vives

Senyors rectors magnífics, professors i col·legues, amigues i amics que heu volgut assistir a aquest acte acadèmic.

Arribats a un cert punt del camí de la vida, que ja no és el *mezzo del camin* del meu estimat Dante Alighieri sinó potser tres quarts, em trobe amb l'alegria d'un moment com aquest, rebent una distinció que en primer lloc m'omple de gratitud per als qui han decidit atorgar-la, els qui van pensar en el meu nom quan hi ha tants altres noms insignes, entre les vint universitats de l'Institut Lluís Vives, que concentren mèrits acadèmics molt més llargs i visibles que els meus. El meu mèrit, si me n'he de reconèixer algun, és haver dedicat més de quaranta anys a aquesta professió de la docència i de la recerca, a l'ensenyament i al coneixement, que és un ofici, com tants altres, ple de decepcions i de satisfaccions. Les decepcions solen ser personals, i per tant intranscendents, i les satisfaccions vénen sobretot de la consciència d'haver fet alguna cosa de profit: de profit per augmentar el cabal comú del coneixement, i de profit especialment per transmetre'l als altres, amb paraules escrites o amb paraules parlades. Perquè nosaltres que investiguem i que ensenyem, no seríem res ni valdríem res si pensàrem només en el nostre profit propi, i no en el que podem donar i repartir des de la institució mateixa que ens acull. D'aquestes coses, de la universitat i la societat, vaig parlar fa prop de deu anys a Morella, en una de les primeres activitats públiques de l'Institut Joan Lluís Vives, i recuperaré ací algunes idees que vaig exposar en aquella ocasió. Parlaré, doncs, de símbols i rituals, i parlaré de responsabilitat.

Aquesta institució tan peculiar que anomenem "Universitat" és, com tantes altres que marquen la vida contemporània, un invent europeu, i més exactament una creació medieval de l'Europa occidental i cristiana. Això només ja determina tot un gruuix d'imatges, de rituals i d'estereotips que encara acolorixen de

manera substancial la seua funció i la seua projecció. No és debades ni és accidental que parlem de *càtedres* (seus o seients del saber, pròximes a la cadira del bisbe), o de rectors tan “magnífics” com un degà de capítol catedralici, un noble o un jurat en cap. O que es conserve activa, i s’haja expandit a gran part del món, una litúrgia acadèmica amb el cant del *Veni creator Spiritus*, fórmules en llatí, i togues, birrets, capells variats, medalles i guants blancs. Sense tot això, sense l’evocació de fórmules i formes amb una miqueta de solemnitat i d’autoritat antiga, la imatge pública de la universitat no seria la mateixa: seria encara més “empresarial” del que alguns tenen tantes ganes de donar-li. Perquè, si la relació entre universitat i societat *no* ha de ser estrictament utilitària (la d’un centre de producció de ma d’obra especialitzada, o d’aplicacions científiques i tècniques), si la institució ha de preservar *algun* valor com a dipositària d’un bé públic que és el coneixement, el pensament racional i l’acumulació i la irradiació d’allò que d’una manera o d’una altra en diem cultura –humanística o científica--, llavors, si això és així, aquestes funcions han de reforçar el seu crèdit públic amb el pes històric del ritual. No oblidem que una institució tan “laica” com és el poder judicial, en qualsevol país va acompanyada de togues i túniques, barrets o perruques, insígnies i tractaments que impliquen respecte i honorabilitat.

Si el coneixement és tan important i tan honorable com la justícia (o no ho és?), també la corporació que l’encarna de manera emblemàtica ha de projectar-se davant de la societat com a mereixedora d’un respecte formal equivalent. Almenys, és clar, si volem que la universitat siga dipositària d’un valor superior i d’una consciència moral lligats al valor del coneixement i a la primacia social de la raó. No dipositària únicament de la *producció de ciència* “aplicable” o “no aplicable” en termes d’utilitat econòmica, sinó de *producció de consciència* del valor superior del coneixement per ell mateix, com un bé social que cal incrementar i distribuir. No deixa de ser curiós que una societat tan “tècnica” i pràctica com la nordamericana, que des de la seua fundació va suprimir els rituals i tractaments clàssics de la jerarquia política, els mantinga molt sòlidament en el camp acadèmic: les togues i els birrets són presents fins i tot en la cerimònia de graduació de les *high schools*, i es mostren en tota l’esplendor, amb acompanyament de discursos en llatí, polifonia, i un llarg ritual públic, els dies de tancament de curs i concessió de graus a les universitats.

He començat recordant que aquesta institució és una creació de la societat medieval europea, no anterior ni posterior: no de la

societat antiga grega ni romana, ni de la societat moderna nacional i burgesa, ni de les societats industrials més o menys democràtiques. Les ciutats de l'hel·lenisme tardà van produir a tot estirar centres d'ensenyament i d'estudi del tipus "museu" o "biblioteca", com el cas paradigmàtic i segurament mal comprés d'Alexandria, o algunes *escoles* il·lustres de filosofia, de retòrica o de medicina. I, per estrany que pugui semblar, una societat tan organitzada i ben administrada com l'Imperi Romà, no hauria entès el sentit de les expressions "*Facultat de Dret*" o "*licenciat en Filosofia*". El fet és que si aquestes expressions, i totes les equivalents, no hagueren estat inventades durant els segles XII i XIII, no estic segur si haurien sorgit més endavant, amb el mateix sentit, als segles XIX o XX. Pensem que civilitzacions tan avançades com la islàmica o la xinesa tampoc no van produir res d'equivalent: van desenrotllar escoles de metges, de teòlegs o de funcionaris, però no universitats. Resignem-nos, doncs, a saber que els "universitaris" som el producte d'una societat altament jerarquitzada, estamental, municipal i eclesiàstica.

Si pensem en la funció històrica del component eclesiàstic, això significa que la universitat no solament va nàixer per a concedir "licència" per exercir una professió pública —de metge o de jurista—sinó que està lligada des de l'origen a la transmissió de la doctrina, a la interpretació i glossa de textos (la "llició" volia dir la "lectura"...) i a l'acumulació i difusió del pensament. Però aquest component de connexió amb l'església i amb els textos és justament la part que la societat burgesa va eliminar a poc a poc, al llarg del segle XIX, de les universitats que pagava i a les quals enviava els seus fills. Quedà, això sí, la figura i la idea del *doctor*, com a dipositari superior de la doctrina i de l'autoritat docent: quedà la idea original d'autoritat acadèmica, ja no en el camp de la doctrina teològica sinó, sobretot, de la doctrina científica. En el pensament científic no hi ha dogmes de fe, però allò que més s'hi aproxima —una mica *light*, i absolutament laic—és el "consens acadèmic" general i pacífic com a criteri d'acceptació social i com a font o expressió d'autoritat. Mentre aquest consens es manté sobre un determinat "punt de doctrina" (és a dir mentre és acord general i pròpiament *acadèmic*), aquest punt no pot ser combatut o impugnat per cap poder polític, administratiu o judicial: cap govern, parlament o tribunal no té autoritat per declarar que la terra és immòbil i plana, que l'aigua no està composta per dues parts d'hidrogen i una d'oxigen, o que a València ja es parlava valencià abans de Jaume I.

Si alguna tradició inalterada té la institució universitària, és la dedicació al discurs racional sotmés a les regles de mètode (fins i tot en el discurs teològic original), i el distanciament de les temptacions ocultistes, paracientífiques, màgiques i allunyades de la raó discursiva. No és una tradició insubstancial, ara que l'irracionalisme es difon i s'escampa en la vida social i cultural i als mitjans de comunicació, i en alguns llocs, com al nostre país, fins i tot és suport ideològic de forces polítiques i arriba a condicionar l'acció de govern. I això passa, paradoxalment, al mateix temps que les aplicacions del pensament científic i tècnic arriben a tots els racons i dimensions de la vida.

Des-autoritzar, negar públicament tota pretensió d'autoritat intel·lectual (d'autoritat en el camp del coneixement, no de les creences o els gustos particulars) a les interpretacions preracionals o paracientífiques de la realitat, és també, per tant, missió de i funció universitària, o almenys a això ens obliga la tradició mateixa de la institució. La universitat, certament, no és un organisme ideològic que com a tal haja de prendre part en els debats generals de la societat, ni és un club d'opinio o d'opinions. Però hi ha algunes coses, com ara aquesta contínua subversió mediàtica (i de vegades fins i tot institucional i pública) de la primacia de la raó i del mètode com a camí al coneixement, que no ens poden deixar indiferents. Quan determinats sectors socials, polítics o mediàtics, com és el cas al País Valencià, un país d'Europa, mostren de manera continuada una hostilitat profunda envers la mateixa institució universitària en tant que portadora de consens sobre alguns postulats pacíficament assumits en el món acadèmic, quan el descrèdit de la universitat és buscat fins i tot com a arma ideològica i expressió de la lluita política, vol dir que és el descrèdit de la raó allò que en últim terme està en joc. I això és una cosa extremadament greu.

A les aules de les universitats, des de les primeres lliçons a Bolonya a finals del segle XI, s'ha ordit al llarg dels segles aquell teixit sobre el qual ha pres forma un sistema de valors i d'idees que continua sent irrenunciable, des del punt de vista intel·lectual i ètic, per als europeus del segle XXI: la idea de naturalesa i la idea de raó, la idea de ciència, la idea de llibertat, i sobretot el concepte i la pràctica del dubte, que és el contrari del dogma. El que em fa por és que siguen, o siguem, massa pocs els qui tenen encara una imatge de la universitat com a dipositària conscient d'aquests valors de llibertat i de raó, de ciència i de dubte crític, que haurien de ser la garantia última de la nostra manera d'entendre la vida en societat. Si aquests valors no han de tindre residència pròpia en una institució

com la universitat, on la tindran? I des d'on s'escamparan per la societat, si no és des d'aquesta residència pròpia?

Ara que jo, després de tants anys, m'allunye –però només administrativament—d'aquesta antiga i viva i activa institució, ara que puc dir que no hauria imaginat mai --per al meu curriculum, cursa o camí d'una vida acadèmica modesta-- un final tan “jubilós” com aquest homenatge que ve més de la vostra bondat que dels meus mereixements, ara, doncs, només demane que la memòria de Joan Lluís Vives, humanista, home de mètode i de raó, que hagué de fugir del seu país –que és el nostre—perseguit per la violència irracional, siga per a mi i per a tots nosaltres un estímul i un advertiment. De la nostra missió, de la nostra funció, i de la nostra dignitat. Moltes gràcies.

JOAN F. MIRA
Castelló, octubre de 2005